

Üç defa üfleneceği belirtilen sûrun, “nefha-i fezâ” denilen birinci üflenmesinde Allah’ın diledikleri dışında yerde ve gökteki bütün varlıklar dehşete düşecektir. Yünüs’un, “İsrâfil sûru vurula yerin yüzü dü-nüşûle (değiştirile) / Harâb ola yaş u kuru çarh-ı felek de yorula” beyti bu safhayı anlatır. “Nefha-i sâik” ismiyle anılan ikinci üflenişte kıyamet kopacak ve bütün mahlûkat ölecektir. Aynı şiirin devamındaki, “Kimesne kalmaya bunda fenâ ola hepsi sinde” mısraında bu durum anlatılmaktadır. “Nefha-i kıyâm” olarak adlandırılan üçüncü üflenişinde bütün ölüer diriltieler mahşere gitmeye hazır hale gelecektir. Yünüs Emre’nin kıyamet ve âhiret ahvalinden bahsedilen şiirleriyle devriyelerinde İsrâfil ve sûru daha ziyade bu özelliyle yer almıştır: “İsrâfil sûrunu vura hep mahlûkat yerden dura / Diriliben haşre vara kadı anda Sübhân ola.” Bu safhada artık Allah’tan başkasının varlığı söz konusu değildir: “İsrâfil sûru vurucak mahlûk yine turucak / Senin ününden artuk (başka) kulağım işitme-ye”; *Muhammediyye*’deki, “İki kez sûru urusardır birisi kırmak için / Biri dirgürmek (diriltmek) içindir kim ola yevme’t-tenâd” beyti sûrun üflenişinin ardından olaca-kları anlatmaktadır.

Türk edebiyatının doğrudan dinî olma-yan metinlerinde sûru çeşitli teşbih, istiare, mecaz, mecâz-ı mürsel gibi sanatlar yapılarak zikredilmiştir. Şeyhî bir kasidesinde baharda eserek kâinatı kış uykusundan uyandıran sabâ rüzgârını İsrâfil’in sûru üfürmesiyle ölüer dirilmesine benze-tir: “San sayhasında sûru-ı Sîrâfil urur sabâ / K’emvât-ı hâk cûşa gelip çâk eder kefen.” Âtîf ise, “Ey sûru-ı kıyâmet yine gavgâ ise maksûd / Kaldırma bizi hâkte âsûde ya-tarken” beytindeki “gavgâ” kelimesiyle bir taraftan mahşerdeki karmaşaya işaret ederken diğere taraftan ölümlerle dünyadaki kavgalardan kurtulup mezarda rahat etmişken yeniden sıkıntıya düşmek isteme-diğini ifade eder.

Ney gibi bazı nefesli sazların etkileyici sesleri Neşâtî’nin, “Hâlet-i sûru-ı Sîrâfil’i nû-mâyân eyler / Âteşin nağme ile eylese neyler feryâd” beytindeki gibi sûru benzetilmiştir. Mehmed Âkif de Şerif Muhittin Targan için yazdığı, “Şarkın Yegâne Dâhî-i San’atına” başlıklı şiirinde onun udundan çıkan nağmeleri, “Evet yüksek, senin üdun kadar yüksek figân ister / Gel ey Dâvûd-ı san’at sûru-ı mahşerden nevâ göster” misralarıyla anlatmıştır. “Ezanlar” şiirinde ise, “Coşunca âlem-i câmidde sayha-yi tehîl / Minâreler bana gelmişti sûru-ı İsrâfil” misralarında, dünya üzerinde her an okuna-

rak yeri göğü inleyen ezan seslerini sûrun etkileyici sadasına, minareleri de sûrun kendisine benzetmektedir. “Said Paşa İmam-ı” şiirinde mevlidhanın mevlid okurken Boğaz’ın karşı sahillerinde yankılanan sesini, “Sûru-ı mahşur gibi sesler çıkarır şim-di Boğaz / Tutuşur cephe-i Sînâ’ya döner sine-i cev / Sanki yüzlerce yanık ney savurur yer yer alev” misralarıyla dile getirmiştir.

Muhammediyye, *Envârü’l-âşikin*, *Müzekki’n-nüfûs* gibi dinî-tasavvufî eserlerle *Mârifetnâme* gibi aynı zamanda dinî ve tasavvufî özellikler taşıyan me-tinlerde İsrâfil çok defa müstakîl bölümlerde ele alınmıştır. Şairane hayallere ve halk kültüründe yer bulan rivayetlere dayalı olarak geliştirilen bu bölümlerde sûru hakkında çok çeşitli bilgilere rastlanır. *Muhammediyye*’de, “Emr ede Allah İsrâfil’ede i’tidâd / Sûru ora ola helâk cümle halâyık itirâd” beytiyle başlayan “Faslün fi nefhî’s-sûru”, ayrıca mahlûkatın tekrar diriltilmesi için ikinci defa sûru üflenecek olması sebebiyle “Faslün fi’l-haşr” bölümleri yer alır. Devriyelerde de temas edilen sûru Sezâî-yi Gülşenî’nin, “Bir zaman Âdem’le vurdum sayhalar / Dest-i İsrâfil’de olan sûruyam” beyti örnek verilebilir. Cinânî’nin, “İlâhî o gün kim ola nefh-i sûru / Kıyâm ede mahşerde ehl-i kubûr” beytindeki gibi sûrun münâcâtlarda da yer aldığı görülmektedir.

Muhammediyye’de sûru hakkında verilen bilgiler halk kültüründeki telakkileri âdetâ özetlemektedir: “Sûrunun dört şubesi ola dura dört köşede / Biri Şark’ta biri Garp’ta olusar edip edâ // Biri yer altında biri göklerde üstünde ola / Altı delikli ola çık-sar onlardan sadâ” beyitlerinin (nr. 5059-5064) devamında altı delikli sûru üflendiğinde birinci deliğinden çıkan ses bütün peygamberlerin, ikincisinde bütün meleklerin, üçüncüsünde cinlerin, dördüncüsünde insanların, beşincisinde şeytanların, altıncısında hayvanların dirilmesine sebep olacağı anlatılmaktadır.

Ölüer yeniden diriltilmesi sırasında sûrun üflenecek olması ve ölümün bir nevi derin uykuya benzetilmesinden hareketle Cinânî, “Zihî hâb-nuşin-i rûz-ı ubûr / Uyan-dırmaz onu meğere nefh-i sûru” beytini söylemiştir. Yünüs Emre’nin, “Senin kaşın durmadan ok yay atar kurmadan / İsrâfil sûru vurmadan nice canlar uyana” beyti de Allah’ın çeşitli ikazlarının farkına varma-yanları sûrun kendine getirebileceğini anlatmaktadır. Mehmed Âkif Osmanlı halkının perişan halinden bahsederken şöyle demektedir: “Öyle dalgın ki meğere sûru-

nu İsrâfil’in / İşitip yattığı yerden azıcık silkinsin”; “Sizi kim kaldıracak sûru mu İsrâfil’in / Etmeyin ... Memleketin hâli fenâlaştı ... gelin”.

Bektaşî ve Alevî şairlerinin şiirlerinde Kul Hüseyin’in, “İsrâfil ağzında sürdür muhabbet” mısraındaki gibi muhabbet, Kul Himmet’in, “İsrâfil çalar sûru Ali ile” mısraındaki gibi Hz. Ali ile birlikte bazan da bir sır olarak anılır. Türk halk şiirinde de benzer özelliklerle zikredilen sûru Müdâmî’nin, “Âhım üfler İsrâfil’in sûrunu” mısraındaki gibi daha samimi ifadelerde yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- İbrahim Cûdî, *Lugat-ı Cûdî*, Trabzon 1332, s. 640; İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misallî Büyükle Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, III, 2860; *Seyyid Nesîmî Divanı’ndan Seçmeler* (haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu), Ankara 1985, s. 5; Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediyye* (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, II, 327-328, 332-334; Cinânî, *Cilâü’l-kulûb* (haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1990, s. 78, 268; *Hasan Sezâyî Divanı* (haz. Ali Rıza Özüygun), İstanbul 2005, s. 472; Ali Nihad Tarkan, *Şeyhî Divanı’na Tetkik*, İstanbul 1964, s. 232; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1992, s. 379; Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısırî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı*, Ankara 1998, s. 49; İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanı’nın Tahlili*, İstanbul 1999, s. 211; Nevin Akkaya, *Türk Halk Şiirinde Özel Adlar*, Balıkesir 1999, s. 25, 189, 259, 605, ayrıca bk. İndeks; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 357-358; Pakalın, III, 277-278; Lütfullah Cebeci, “İsrâfil”, *DİA*, XXIII, 180-181.

MUSTAFA UZUN

SÜR

(سور)

Lübnan’ın

Akdeniz kıyısında bir şehir.

Kuruluşu milâttan önce 3000’li yıllara kadar inen Sür (Tyre, Tyrus), Beyrut’un yaklaşık 83 km. güneyinde yer alır. Kıyıda taşlık bir araziyle 600 m. uzağındaki bir adadan oluşan şehir 15 hektarlık bir alanı kaplar. Kıyı ile ada arasındaki bağlantı bir köprü ile sağlanmıştır. Fenikeliler döneminde Akdeniz sahilindeki stratejik konumu ve limanı sebebiyle önemli bir ticaret merkezi olan Sür, Büyük İskender’in istilâsında uğradığı tahribatın ardından milâttan sonra 64 yılında Roma hâkimiyetine girmiştir. Rivayete göre Hz. İsa Sür’a gitmiş ve havâriilerden Aziz Pavlus burada bir kilise inşa etmiştir.

Sür, Hz. Ömer zamanında Şurahbîl b. Ha-sene tarafından barış yoluyla fethedildi (17/638). Muâviye b. Ebû Süfyân 27 (648)

yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ilk deniz seferi öncesinde Sûr'da mevcut olan tersaneyi onartıp şehri tahkim ettirdi. Daha sonra Benî Rebîa ve Benî Hanîfe gibi Arap kabilelerinin yanında Ba'lebek, Humus ve Antakya'da yaşayan İranlı kabileler Sûr, Akkâ ve diğer bazı şehirlerde iskân edildi (42/662-63). Böylece şehirde tarımla uğraşan yerli hıristiyanlarla daha çok Bizans'a karşı gazâ ile meşgul olan müslümanlardan oluşan bir toplumsal yapı ortaya çıktı. Sûr, Abdülmelik b. Mervân tarafından tamir ettirildi. Hişâm b. Abdülmelik döneminde Akkâ'daki tersanenin buraya nakledilmesinin ardından şehir Araplar'ın deniz kuvvetleri üssü haline geldi. Şehrin su ihtiyacı bu dönemde yaptırılan su kemeri vasıtasıyla sağlanmaya başlandı.

Bir süre İhşidîler'in yönetiminde kalan Sûr 358 (969) yılından itibaren Fâtımî hâkimiyetine girdi. 388'de (998) Allâka adlı bir Arap denizcisi Fâtımîler'e karşı ayaklanıp şehri ele geçirdi ve bağımsızlığını ilân ederek kendi adına para bastırdı. Daha sonra şehri zapteden Fâtımîler halkın büyük kısmını katlettiler. 1047'de Sûr'u ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev, Suriye kıyılarındaki şehirler içerisinde muhkem surları ve zenginliğiyle tanınan Sûr'da beş altı katlı binaların yer aldığını, canlı ve temiz bir çarşısı ile pazarları bulunduğunu, halkının çoğunluğu Şiîler'den meydana gelmesine rağmen kadısının Sünnî olduğunu kaydederek (*Sefernâme*, s. 23-24). Şehir 455 (1063) yılından 482'ye (1090) kadar zaman zaman bağımsız hareket eden Benî Ebû Ukayl'e mensup valiler tarafından yönetildi. Sûr hâkimi Kadı Aynüddeve Ebû'l-Hasan b. Ebû Ukayl, Fâtımîler'e karşı harekete geçince Halife Müstansır-Billâh veziri ve başkumandanı Bedr el-Cemâli'yi gönderip şehri kuşatma altına aldırdı (462/1070). Bunun üzerine Aynüddeve, Suriye'deki Türk Emîri Kurlu Bey'den yardım istedi. Kurlu, emrindeki 6000 atlı ile harekete geçip Bedr el-Cemâli'nin hâkimiyetindeki Sayda'yı kuşatınca Bedr kuşatmayı kaldırıp Sûr'dan ayrılmak zorunda kaldı. Selçuklu emirlerinden Atsız b. Uvak 466 (1074) yılında Sûr'a hâkim oldu. Atsız'ın öldürülmesinden sonra şehir Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'un hâkimiyetine girdi. 482'de (1089) Bedr el-Cemâli tarafından gönderilen Nâsırüddeve el-Cüyûşî kumandasındaki birlikler Sûr'u Tutuş'tan geri aldı. 490 (1097) yılında Sûr Valisi Küteyle, Fâtımîler'e karşı harekete geçtiğinden Halife Müsta'li-Billâh, Efdal b. Bedr el-Cemâli kumandasında bir ordu sevk ederek şehri ele geçirdi. Halkını korkunç bir katliamla cezalandırdı. Küteyle Mısır'a

götürülüp idam edildi. Sûr'da Müsta'li-Billâh adına hutbe okunup sikke bastırıldı.

Sûr stratejik konumu, limanı ve tersanesinden dolayı Haçlı seferleri sırasında önemli merkezlerden biri olarak öne çıktı. I. Haçlı Seferi'ne katılan birlikler Kudüs'e doğru ilerlerken Urfa ve Antakya'dan gelecek şövalyeleri beklemek için iki gün Sûr'da kaldılar. Şehirdeki müslüman garnizonu surların içinde kaldığından bu sırada bir çatışma olmadı. Sûr halkı Kudüs Haçlı Kralı I. Baudouin'e kıymetli hediyeler gönderip şehirlerinin güvenliğini sağlamaya çalıştı. 1106'da Sûr Valisi İzzülmülk, Dimaşk hâkimi Tuğtegin ile beraber Haçlı hâkimiyetindeki Tibnîn (Toron) Kalesi'ne hücum etti. Ancak Kral Baudouin'in Taberiye'den Sûr'a hareket etmesi üzerine hemen geri çekildi. 501'de (1108) şehri bir ay süreyle kuşatan Baudouin, İzzülmülk'ün 7000 dinar ödemesi karşılığında kuşatmayı kaldırma teklifini kabul etti. Sûr ve Askalân dışında bütün Suriye sahillerine hâkim olan Haçlılar ertesi yıl şehri kuşatma altına aldılar. Vali İzzülmülk, yardıma geldiği takdirde şehri kendisine teslim edeceğine söz vererek Tuğtegin'den âcil yardım istedi. Büyük bir ordu toplayarak harekete geçen Tuğtegin önce Haçlılar'ın denizden destek almalarını engellemek için Sayda ve civarını tahrip etti. Bunun üzerine I. Baudouin kuşatmayı kaldırıp Akkâ'ya çekilmek zorunda kaldı (Nisan 1112). Tuğtegin'in Dimaşk'a dönmelerinin ardından Sûr'da Fâtımî hâkimiyeti devam etti. 1113'te Haçlılar'ın Sûr'a karşı yeni bir saldırıya hazırladıklarını haber alan İzzülmülk yardım için tekrar Tuğtegin'e başvurdu. Tuğtegin, Sûr'u teslim alıp korumak üzere kumandanlarından Emîr Mesud'u askerî birliklerle gönderdi. Tuğtegin'in hâkimiyetine giren şehirde Fâtımîler adına hutbe okutulması ve sikke bastırılmaya devam edildi.

II. Baudouin 1119'da ticarî imtiyazlar karşılığında Venedikliler'den yardım istedi. 1123 Mayıs sonunda Akkâ'ya ulaşan Venedikliler, sahilde müslümanların elinde kalan iki müstahkem mevkiden biri olan Sûr üzerine sefer düzenleme hususunda Haçlılar'la anlaştilar. Kudüs ordusu 15 Şubat 1124'te Sûr'u kuşattı. Bu sırada Fâtımîler, Kudüs'e saldırmaya teşebbüs edip etrafa baskınlar düzenleyerek Sûr'u kurtarmayı denediler. Ordusuyla Bâniyâs'ta bekleyen Tuğtegin, üzerine gönderilen Haçlı kuvvetleriyle savaşmayı doğru bulmayıp Dimaşk'a döndü. Şehre yardıma gelmeye niyetlenen Artuklu Emîri Belek b. Behrâm, Menbic'de şehid düştü (6 Mayıs 1124). Dışarıdan yardım alma ümidi kalmayan Sûr garnizonu 7 Temmuz 1124'te şehri Haçlılar'a teslim etti. Şehirden ayrılmak zorunda kalan Sürlular Dimaşk ve Gazze'ye gittiler. 1187'de Hittîn mevkiinde yapılan savaşta yenilgiye uğrayan Haçlılar'dan canlarını kurtarabilenlerin bir kısmı kara tarafından surlarla korunan Sûr'a kaçtilar. Hittîn savaşından sonra sahildeki şehirleri zaptetmeye başlayan Selâhaddîn-i Eyyübî 2 Ekim 1187'de Kudüs'ü fethetti. Konrad ve Montferrat idaresinde Sûr'da toplanan Haçlılar Avrupa'dan âcil yardım istemek zorunda kaldılar.

Kasım 1187'de Sûr'u kuşatan Selâhaddîn-i Eyyübî, kışın bastırması ve orduda çıkan salgın hastalıklar yüzünden kuşatmaya son verip 1188 yılının ilk günlerinde Sûr'dan ayrıldı. Aynı yılın yaz aylarında Sicilya kralının gönderdiği yetmiş gemilik donanma Sûr'un tahkimatını güçlendirdi. Böylece Haçlılar'ın elinde kalan tek müstahkem şehir olan Sûr, III. Haçlı Seferi orduları için önemli bir üs oldu. I. Richard ile Selâhaddîn-i Eyyübî arasında 1 Eylül 1192'de yapılan barış anlaşmasına göre Yafa ve Sûr arasındaki sahil şeridi Haçlılar'da

Tarihi
Sür şehrinin
mimari
kalıntılarından
bir görünüşü

kaldı. 1201 ve 1203 yıllarındaki depremler şehrin ve surların tahrip olmasına yol açtı.

İmparator II. Friedrich ile Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil arasında Şubat 1229'da imzalanan antlaşmaya göre Kudüs, Akkâ ve sahildeki birçok şehire beraber Sûr da Haçlılar'ın hâkimiyetinde kaldı. Kıbrıs Kralı III. Hugue, 1269'da Haçlı devletinin kralı olarak tanındıktan sonra 1243'ten beri Sûr hâkimi olan Philippe de Montfort ile eski antlaşmazlığı ortadan kaldırıp krallıkta yeniden birliği sağladı. Böylece Hugue, Haçlılar tarafından Kudüs'ün kaybindan beri geleneksel taç giyme yeri olan Sûr katedralinde taç giyme imkânını buldu. Haçlılar arasındaki birliği zayıflatmak isteyen Memlûk Sultanı I. Baybars, Philippe'i Sûr'da Haşhaşiler'e öldürttü (Ağustos 1270). 1266 ve 1269'da Sûr'a iki sefer düzenleyen I. Baybars ile şehrin hâkimi arasında 1271'de bir antlaşma yapıldı. 1285'te Sûr'da yönetimi elinde tutan Prenses Marguerite gelirlerinin yarısını vermeyi taahhüt ederek Sultan Kalavun ile on yıllık bir antlaşma imzaladı. Memlûk Sultanı Hafîl b. Kalavun 18 Mayıs 1291'de Akkâ'ya hâkim olduktan sonra 14 Temmuz 1291'de Sûr'u da ele geçirdi. Halkın bir kısmını öldürttü, geri kalanları da esir aldı ve şehri tamamen tahrip ettirdi. 1326'da şehri ziyaret eden İbn Battûta eskiden çok mâmur olan Sûr'un harap halde olduğunu kaydeder (*Seyahatnâme*, I, 91).

XII. yüzyılın ikinci yarısında Sûr'da cam sanayii, çinicilik ve dokumacılık gelişmişti. Doğu'da şeker sanayiinin merkezi durumunda olan Sûr aynı zamanda başlıca ipek üretim merkezlerindendi ve "zendado" (zendal) denilen bir dokuma cinsiyle ünlüydü. Sûr'un erguvanî boyasını elbise-lik kumaşlarda kullanmak moda haline gelmişti. Sûr camı çok eskiden beri olağan üstü parlaklığıyla ünlüydü. Boya ve cam sanayiinde çalışan işçilerin tamamına yakını yahudiydi. Şehrin üç dört kapısı vardı. Deniz tarafında iki yüksek kule arasında

bulunan dar bir girişle limana girilebiliyordu. Gerektiğinde kulelere bir zincir getirilerek kapatılabilen liman üç taraftan şehrin istihkâmlarıyla çevrilmişti.

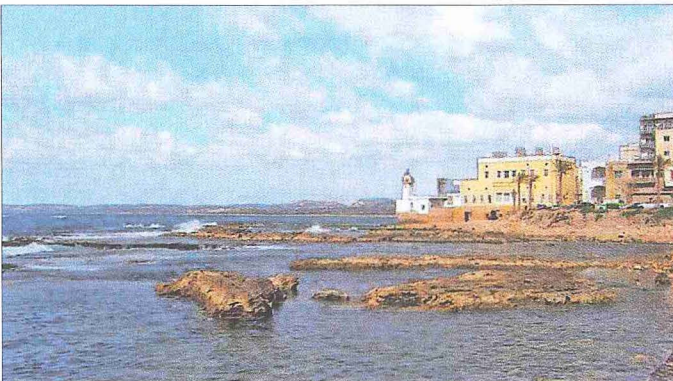
Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mercidâbık zaferinden sonra Sûr şehri de Osmanlı ülkesine katıldı. Başlangıçta Şam sancağının bir kaza merkezi olan şehir Sayda'nın sancak haline getirilmesiyle buraya bağlandı. XVII. yüzyılda Dürzî Emiri Ma'noğlu Fahreddin harap durumda olan Sûr'u onarmaya çalıştıysa da çabaları sonuçsuz kaldı. Bu yüzyılın ikinci yarısında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi'nin harap yerlerin çokluğuna vurgu yapması bu hususu teyit etmektedir. Bu dönemde Sûr'da bir cami, üç mescid, birçok mâmur kilise, yirmi dükkân ve bir han vardı (*Seyahatnâme*, IX, 216). XVIII. yüzyılın sonlarında Akkâ Valisi Cezzâr Ahmed Paşa'nın Sûr'daki ticaret hayatını canlandırma çabaları da sonuç vermedi. 1865 Vilâyet Nizamnâmesi'nin ardından Sayda vilâyeti lağvedilerek bağlı sancakların Suriye vilâyetine dahil edilmesinden sonra Sûr Beyrut sancağına bağlı bir kaza merkezi haline getirildi. 1889-1890 ile 1892-1893 yılları arasında Sûr kazasına üç nahiye ile 133 köy bağlıken 1893-1894 ile 1908-1909 yıllarında köy sayısı 145'e çıktı. 1909-1910 yıllarında ise nahiye sayısı bire inerken köy sayısı değişmedi (Özgen, s. 66). II. Abdülhamid'e sunulan 27 Eylül 1891 tarihli bir raporda aralarında Sûr'un da bulunduğu yerleşim birimlerinde çoğalan yabancı okullarda Arap milliyetçiliği ve Osmanlı düşmanlığı yapıldığı bildiriliyor, bunlara karşı Osmanlı Devleti'nin de okul açması tavsiye ediliyordu.

Sûr'un 1840'ta 3000 olan nüfusu 1913'te 3749'u müslüman, 1758'i Katolik, 519'u Rum, 516'sı Mârûni ve 30'u Protestan olmak üzere toplam 6573'e ulaştı. Fransa'nın Eylül 1921'de Büyük Lübnan Devleti'nin kurulduğunu ilân etmesiyle bu devletin sınırları içerisine dahil oldu. Günümüz-

de Lübnan'ın idarî birimlerinden biri olup merkezi Sayda şehri olan Cenûb muhafazasının sınırları içinde bulunmaktadır. 1948 Arap-İsrail savaşı ve sonrasındaki gelişmelerin ardından Sûr'a yoğun bir Filistinli göçü oldu ve bundan sonra şehrin nüfusu sürekli arttı. 1967'deki "Altıgün savaşları" sırasında da Sûr şehri önemli bir askerî üs durumundaydı. 1984'ten beri UNESCO tarafından bir dünya kültür mirası alanı olarak gösterilen Sûr'un 2008 yılında 41.421 olan nüfusunun yaklaşık % 80'i müslüman (% 60'ı Şii), % 7'si Mârûni ve % 10'u Katolik, geri kalanı da Ortodoks hristiyandandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 168-169; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 163-164; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc* (Zebîdî), s. 290; Nâsır-ı Hüsvrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehap Tarzi), İstanbul 1950, s. 23-24; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades* (trc. H. A. R. Gibb), London 1932, s. 75, 82, 119-126, 128-130, 142, 165-166, 170-172, 261, 282; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyayın), İstanbul 1987, X, 68, 157, 221, 390-392, 489-491; XI, 428-429, 436-439; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, s. 143, 153, 178; F. Carnotensis, *Fulcher of Chartres, A History of the Expedition to Jerusalem: 1095-1127* (trc. F. R. Ryan), Knoxville 1969, s. 142, 203, 255-262, 264-268; W. Tyrensîs, *A History of Deeds Done Beyond the Sea* (trc. E. A. Babcock - A. C. Krey), New York 1943, I, 39, 331, 469, 491, 514, 550, 552, 555; II, 1-21, 205; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), İstanbul 2004, I, 91; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IX, 216; Mehmed Refik - Mehmed Behcet, *Beyrut Vilâyeti I: Cenûb Kısmı*, Beyrut 1335, s. 295-309; W. B. Fleming, *The History of Tyre*, New York 1915, s. 80-132; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-teginliler)*, İstanbul 1985, s. 44-45, 58-59; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, tür.yer.; Hasan Kubeyîsî, *Te'vâvürü Medîneti Sûr: 1900-1975*, Beyrut 1986; Hasan Deyyâb, *Târîhu Şûri'l-ictimâ'i: 1920-1943*, Beyrut 1988; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklularının Tarihi*, Ankara 1989, s. 47, 52, 70, 134; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *Lübnân mine'l-fet-hi'l-İslâmî hattâ sükûti'd-devleti'l-Ümeviyye: 13-132 h./634-750 m.*, Trablus 1410/1990, s. 232-241; a.m.f., *Lübnân, min kıyâmi'd-devleti'l-'Ab-bâsiyye hattâ sükûti'd-devleti'l-İşşîdiyye: 132-358 h./750-969 m.*, Trablus 1412-13/1992, tür.yer.; a.m.f., *Lübnân, mine's-siyâdeti'l-Fâtümiyye hattâ sükûti' bi-yedi's-şalbiyyin: 358-518 h./969-1124 m.*, Trablus 1414/1994, I, 283-311; II, 303-350; Asuman Özgen, *1272h/1855-6 ile 1328h/1910 Yılları Arasında Suriye, Bağdat, Basra, Musul, Beyrut, Hicaz ve Yemen Vilayetlerinin İdari Taksimatı* (yüksek lisans tezi, 2001), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 66; Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Konluğu Tarihi: 1109-1187*, İstanbul 2007, tür.yer.; Atilla Çetin, "II. Abdülhamid'e Sunulmuş Beyrut Vilâyetindeki Yabancı Okullara Dâir Rapor", *TK*, XXII/253 (1984), s. 316-324; E. Honigmann, "Sûr", *İA*, XI, 42-46; M. Lavergne, "Sûr", *EI²* (ing.), IX, 883-885.

Modern Sür şehrinin sahilinden bir görünüşü